

Professori Mauno Jokipii:

VIENAN HEIMOSODAT JA ITSENÄISTYMISSAJATUS

- osa II

• Repola ja Porajärvi liittyvät Suomeen. • Valkoiset venäläiset, Mannerheim ja Pietari. • Aunuksen retki ja sen poliittinen tausta. • Kehitys Vienan Karjalassa. • Karjalan työkansan kommuuni ja Tarton rauha. • Sorrettu kansa nousee. • Neuvosto-Venäjä kukistaa Karjalan kansannousun.

Yksi pohjoisen Aunuksen pitäjistä, Repola, oli innokkaampi Suomen neuvotteluissa kuin v. 1918 muuten passiivinen Aunus. Repolan vesi- ja tieyhteydet johtivat vanhastaan Suomeen, ja Karjalan Sivistysseuran toiminta siellä oli ollut vilkasta. Kun pitäjän asukkaat eivät saaneet heinäkuussa 1918 Poventsan piirineuvostolta viljaa, mutta Suomen senaatilta saivat, he alkoivat tietyn taloudellisen ehdoin harkita Suomeen liittymistä. Iljanpäivän juhliilla 2.-3. elokuuta 1918 siitä päätettiin laillisessa kokouksessa, jossa vedottiin bolševikkien kansallisuusohjelmaan vapaasta liittymisestä mihin suuntaan haluaa. Päätös syntyi demokraattisesti, mutta on myönnettävä, että sitä oli alkukesästä lähtien edeltänyt suomalaisten propaganda. Repolan lähetystö kävi Suomen senaatissa (hallituksessa) 10.8. saaden täyden hyväksymisen esityksilleen. Kokouksessa 31.8.1918 pitäjäläiset päättivät liittyä Suomeen. Syyskuun alussa pieni suomalainen sotilasosasto saapui alueen turvaksi. Alue jäikin Suomelle helmikuun puoliväliin 1921 asti, jolloin se Tarton rauhan johdosta luovutettiin takaisin.

Aunuksen retken huippukohdassa kesäkuussa 1919 sisämaassa sijaitseva Porajärven pitäjä äänesti myös liittyvänsä kokonaan Suomeen. Syyskuussa 1919 sinne lähetettiin suomalaisia vakinaisia joukkoja. Sivulla pääväylistä sekin säilyi pitkään - puolitoista vuotta - suomalaisilla, helmikuun puoliväliin 1921, jolloin sen luovutus tapahtui Tarton rauhansopimuksen perusteella. Molemmille pitäjille luvattiin Neuvosto-Venäjän taholta erikoisen hyvä kohtelu.

Pietarin kysymys

Vuonna 1919 pidettiin Pariisin suuri rauhankongressi, jossa Euroopan uudet valtiot ja rajat eri sopimuksin vahvistettiin. Suomikin oli siellä hake-massa juridista perustaa itsenäisyydelleen ja erolleen keisari-Venäjältä, vaikka ei varsinaiseksi neuvotteluosapuoleksi päässytäkään. Rajatoiveita sillä oli, mm. keisarin aikoinaan (1864) lupaama Petsamon käytävä aina sulana pysyväälle Pohjoiselle Jäämerelle. Tilannetta mutkisti suuresti se, että pääosa Venäjää oli edellisen syksyn bolševikkivallankumouksen jälkeä jälkimmäisten hallussa, mutta voittoa länsivallat toivoivat valkoisten venäläisten vielä voittavan ja palauttavan demokraattisen valtiovallan ellei peräti entistä keisarikuntaa.

Ns. valkoiset kenraalit olivat 1919 useilta suunnilta lähestymässä Venäjän keskuksia ja liittoutuneet auttoivat heitä monin tavoin. Eräs operaatioista oli Arkangeliin pesiytyneiden englantilaisten ja ranskalaisen Murmanskista etelään tapahtunut, kenraali Maynardin johtama hyökkäys, joka toukuussa 1919 ehti Äänisjärven pohjoispään ja Karhumäen kaupungin tasalle. Operaatioiden ja valkoisten venäläisten hallinnon painopiste oli Arkangelissa, jonka läänin Itä-Karjalan pohjoisosat normaalistikin kuuluivat.

Valkoisten venäläisten haave oli tietenkin pääkaupungin, Pietarin, takaisin saaminen. Suomen valtionhoitajaksi nimetty Mannerheimia houkuteltiin mukaan tähän operaatioon, koska Suomen rajalta oli lyhin matka Pietariin ja Suomen vakinaisten sotavoimien katsot-

tiin hyvinkin pystyvän voittamaan heikosti koulutetut valankumoukselliset. Valtionhoitaja Mannerheim antoi kuitenkin 18.6.1919 liittoutuneille selvät osanoton ehdot. Valkoisten venäläisten oli ennakolta tunnustettava Suomen itsenäisyys. Liittoutuneiden oli tuettava operaatiota sekä ulkopoliittisesti että materiaalisesti. Suomen aluetoiveet sekä suomensukuisten kansojen autonomiapyrkimykset esim. Inkerissä ja Itä-Karjalassa oli hyväksyttävä. Pietarin retkeä johtaisi Mannerheim. Vain tällaisilla ehdoilla Mannerheim uskoi saavansa suomalaisten kankean enemmistön siirtymään osanoton kannalle.

Puolen kesää kestäneet neuvottelut sortuivat lähinnä siihen, etteivät Valkoisen Venäjän johtajat millään suostuneet edes pahimmassa ahdingossa-kaan ennakolta tunnustamaan Suomen jo saavutettua ja jo liittoutuneidenkin tunnustamaa itsenäisyyttä. Lisäksi Mannerheim hävisi 25.7.1919 pidetyt presidentinvaalit Ståhlbergille, joka oli rauhan säilyttämisen kannalla. Pietarin tilaisuus meni myös sisäpoliittisesti ohi.

Aunuksen retki 1919

Aunuksen retkeä keväällä 1919 on tarkasteltava kokonaan Pietarin kysymyksen taustaa vastaan. Kun Suomen heimopiirit perustivat helmikuussa Sortavalaan ns. Karjalan komitean, valtionhoitaja katsoi, että heitä on avustettava lähinnä kansallisen innostuksen syöttämiseksi kansainvälistä Pietarin operaatiota varten. Suomi oli länsivaltoja miellyttääkseen jo vuodenvaihteessa lähettänyt ahdistetun Viron avuksi pari rykmenttiä jalkaväkeä ja muutamien patterin tykistöä. Nämä vapaaehtoiset Pohjan Pojat ym. suomalaiset olivat virolaisten apuna bolshevikkien työntämisessä pois Virosta, joka onnistui helmikuun loppuun mennessä 1919, mutta Suomen hallitus ei sallinut (24.2 ja 3.3.)

heidän osallistua ylipäällikkö Laidonerin suunnittelemaan operaatioon Narvasta Pietarin suuntaan, joka sillä kertaa jäi tekemättä (myöhemmin valkoinen venäläinen kenraali Judenitš sitä kuitenkin yritti). Nyt täytyisi saada Suomen vastahakoinen eduskunta mukaan Pietarin retken houkuttelevaan ajatukseen ja siihen Aunuksen retki kelpaisi. Vienaanhän ei senkään vuoksi voitu lähteä, kun Englannin hallitus halusi joukkojensa em. tavalla kontrolloivan Muurmannin rataa. Suomen hallitus ei 3.4. sallinut vakinaisen armeijan mukaan lähtöä Aunukseen, vaikka suostui vapaaehtoisretkeen. Suomen eduskunta totesi 29.4., että kappina on aunuksilaisten yritys, jota kuitenkin sallittiin auttaa.

Erinäisten vaiheiden jälkeen Aunuksen retken otti 7.5. komentoonsa eversti Aarne Sihvo, vapaussodan Karjalan rintaman tunnettu ylipäällikkö, jääkärien johtomiehiä. Suomen hallitus antoi luvan, rahaa ja aseita, vaikka ei virallisesti osallistunut.

Karjalan komitea sai keväseen mennessä kerättyksi jo noin 1 000 vapaaehtoista, joiden katsottiin aluksi riittävän. Tiettyä innostusta osoittaa, että mukaan lähti kokonaista 118 jääkäriä upseeristoksi ja aliupseereiksi; Aunuksen retki onkin todettu ”jääkärien sotaretkeksi”. Myös lukuisasti edellisen talven Viron kävijöitä oli mukana. Suomen koulujen loputtua keskimäärin hyvin nuori miehistö nousi kesäkuussa lähelle kolmea tuhatta. Enin osa oli Pohjanmaalta ja Länsi-Suomesta, mutta myös Viipurin läänistä. Joukkoon kuului tietysti taistelujen alettua jokin määrä bolševismia vastustaneita aunuksilaisia vapaaehtoisia - parhaimmillaan tuhantisen henkeä, kun suomalaisia oli kaikkiaan noin 3 000. Suomen sosialidemokraattinen lehdistö leimasi koko yrityksen ”suomalaiseksi imperialismiksi”.

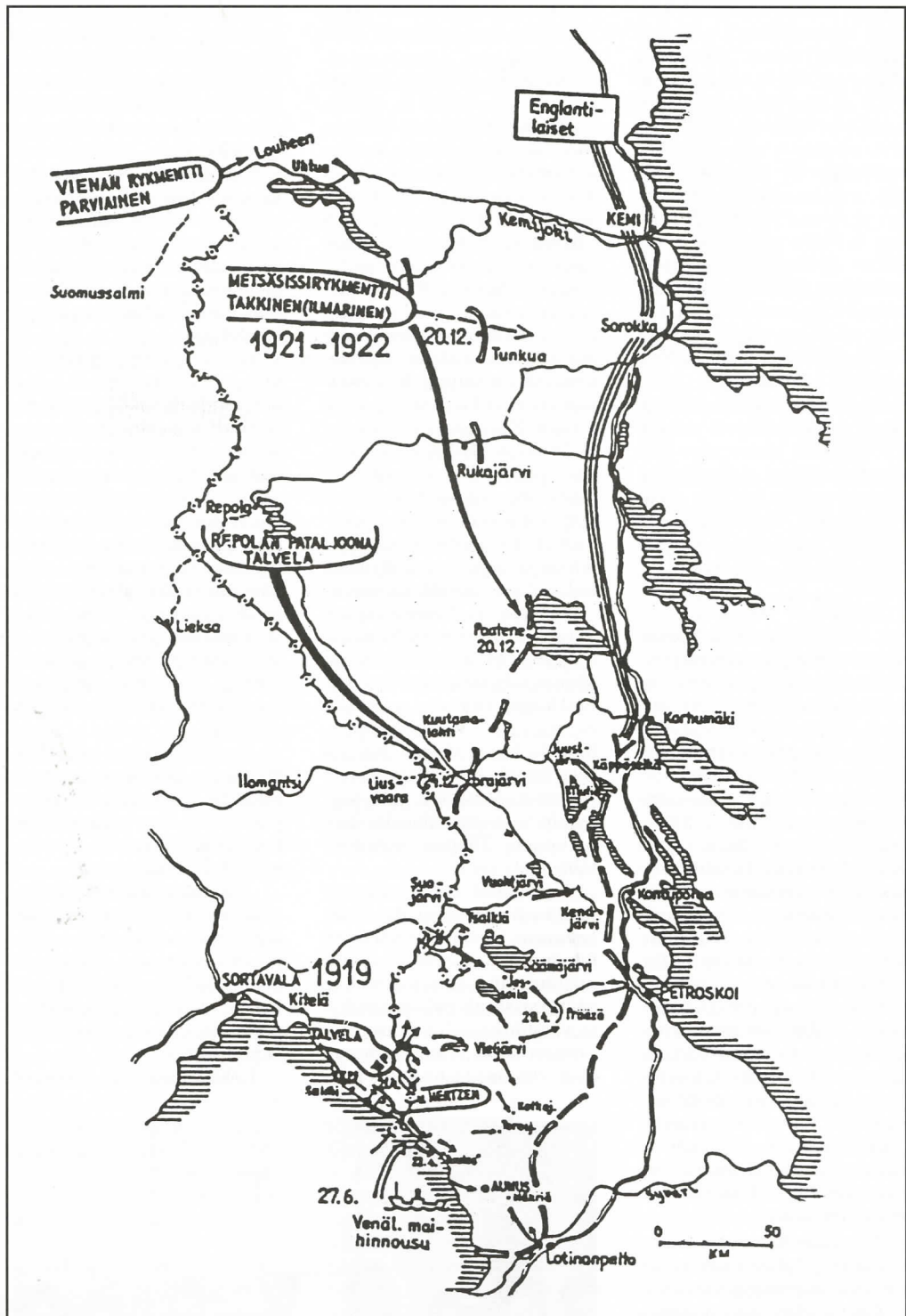
Aunuksen vapaaehtoisjoukot jaettiin kahteen osaan: jääkärimajuri Gunnar von Hertze-

nin johtamaan eteläiseen ryhmään, joka eteni Laatokan rantatietä Salmista Aunuksen kaupunkiin ja Syvärille, sekä jääkärimajuri Paavo Talvelan komentamaan pohjoiseen ryhmään, joka eteni Suojärveltä Prääsään. Huhtikuun 20. pnä 1919 alkaneet hyökkäykset menestyivät aluksi erinomaisesti. Eteläryhmä oli Syvärin lähellä jo 26.4, mistä se tosin 12.5 torjuttiin Tuulosjoelle. Pohjoisryhmä oli 20.6 jo Suolusmäessä, Petroskoin porteilla.

Silloin puna-armeija käänsi taistelut edukseen Laatokan laivasto-operaatiolla Vitelessä 27.6.1919. Siellä tehty maihinnousu katkaisi suomalaisten huoltoyhteydet, koska Tuuloksesta meni myös eteläisempi maantie Petroskoihin. Maihinnousu pakotti suomalaisjoukot nopeaan perääntymiseen molemmilla suunnilla. Heinäkuussa asemasotalinja saatiin vaikiintumaan Säämäjärven-Munjärven järvilinjalle.

Vapaaehtoisten sopimusten umpeutuessa ja huollon Suomesta loppuessa Aunuksen vapaaehtoinen retkikunta joutui jo kesällä 1919 perääntymään Säämäjärven seudulta takaisin Suomeen. Sen rippeet olivat koossa Laatokasta Suojärvelle ulottuvalla rajalla joulukuuhun 1919 saakka, jolloin vapaaehtoisjoukko enempien varojen puuttuessa kokonaan hajotettiin.

Vaikka alueelle operaatioiden alkuvaiheessa muodostettiin Aunuksen väliaikainen hallitus päämiehensä sikäläinen G. Kuttujev, paikallisen väestön innostus ei noussut odotusten mukaiseksi. Myöskään ulkomaiden tukea ei saatu, ei suureen Pietarin operaatioon eikä edes paikallisesti - englantilaisethan olisivat voineet ryhtyä yhteistyöhön Petroskoin pohjoispuolella, mutta sitä he valkoisten venäläisten takia välttivät. Vapaaehtoisjoukot eivät yksin jaksaneet katkaista Muurmannin rataa Lotinapellon luona tai Petroskoin pohjoispuolella. Todennäköisesti bolševikkien valtakunnallinen johto, joka hyvin tiesi länsivaltojen ja Suomen neuvotteluista Pietarin suhteen, hahmotti Aunuksen vapaaehtoisoperaation kansainvälisemmäksi kuin se olikaan ja pelastaakseen pääkaupungin keskitti niin paljon voimia Viteleen maihinnoussuun, että se todella ratkaisi asian. Mahdollisesti pohjoisemmaksi suunnattu vapaaehtoisoperaatio olisi voitu luokitella vain paikalliseksi.

Aunuksen retken (1919) ja Karjalan kansannousun (1921-22) tärkeimmät etenemissuunnat ja saavutetut tavoitteet (Paavo Talvela, 1976).

Aunuksen yritys - jota täten on pidettävä eräänlaisena suuropoliittikan reunailmiönä - oli paljon mittavampi kuin edellisvuotinen Vienan retki, minäkäesim. tappioluvut suomalais-karjalaisissa joukoissa osoittavat: noin neljäsataa kaatunutta ja suunnilleen kuusisataa haavoittunutta. Suomeen saapuneiden pakolaisten määrässäkin retken suurempi mittakaava näkyi: v. 1919 se oli noin 1700 henkeä, joista erityisen paljon kesäiseltä rintamalinjalta Säämäjärveltä. Aunuksen pakolai-

set, joista useimmat eivät olleet paljonkaan osallistuneet yritykseen, alkoivat kuitenkin suhteellisen nopeasti palata kotiin.

Aunuksen retkestä on taannoin ilmestynyt laaja prof. Jouko Vahtolan tutkimus "Nuorkaisten sota. Suomen sotaretki Aunuksessa" (Otava 1997), johon yksityiskohtien osalta viittaamme.

Aunuksen retken muistopatsas valmistui ennen sotia Salmiin. Syrjäisen sijaintinsa takia se lienee säilynyt ilkevallalta ja oli kesällä 1997 tehtyjen

havaintojen mukaan edelleen ehjä. Salmin ja Raatteen muistomerkit ovat tietyllä tavalla rinnakkaisia, joskin eri vuosia ja toimintasuuntia tarkoittavia muistomerkkejä heimosodista.

Itsenäistymishankkeita Vienassa 1919-1921

Venäjänsä vallankumouksen kohtalo ratkesi itse asiassa vasta sisällissodan taisteluissa vuoden 1919 aikana ja seuraavan

vuoden alussa. Murhatun keisarin kannattajat eli valkoiset venäläiset saivat ulkovallat avukseen. He hyökkäsivät jo 1918 alkaen, mutta erityisesti kesällä ja syksyllä 1919 monesta suunnasta vallankumouksen kimppuun. Kenraali Denikin eteni Ukrainasta kohti Moskovaa, kenraali Koltšak Siperiasta Volgalle saakka, kenraali Miller Arkangelista ja Murmanskista etelään ja kenraali Judenitš Virosta kohti Pietaria. Vain keskiosa valtakuntaa oli enää bolševikkien hallussa. Vastustajien riitaisuuden takia bolševikit kestivät kuitenkin tulioikeensa ja työnsivät vähitellen valkoisia taaksepäin. Vienan mallillisesti aloitettu itsenäistymisyritys oli näin alkuvaiheessaan suurpoliittisesti varsin hyvin ajoitettu. Vuonna 1919 sillä oli vielä mahdollisuuksia.

Karjalaiset pitivät 16. -18 p:nä helmikuuta 1919 Vienan Kemissä venäläisten ja englantilaisten luvalla 12 kunnan edustajakokouksen, joka vaati Karjalan julistamista itsenäiseksi valtioksi ja asetti laajan kansalliskokouksen valmistelua varten viisimiehisen Karjalan kansalliskomitean. Alueen tuleva hallitusmuoto oli oleva täysin demokraattinen. Tukeutuisiko Karjala tulevaisuudessa Venäjään vai Suomeen riippuisi siitäkin, minkälaiset hallitusmuodot näille maille säädettäisiin. Kokous lausui periaatteena, että Karjalan luonnonrikkaudet, metsät, malmit ym. piti käyttää sen itsensä hyväksi. Kokous halusi edelleen lähettää lähetystön parhaillaan pidettävään Pariisin rauhankongressiin. Pohjois-Venäjän Väliaikainen hallitus (valkoisten venäläisten johto) tukahdutti kuitenkin tällaisen toiminnan.

Sen sijaan Suomessa asuvat vienankarjalaiset onnistuivat Tukholman diplomaattien kautta lähettämään mielipiteitään Pariisiin. Kemissä kokoontuivat sekä Suomen karjalaiset ryhtyivät yhteistyöhön Vuokkiniemen valmistavassa kokouksessa 30.6 -1.7.1919.

Tässä vaiheessa vienankarjalaiset perustivat Uhtualle 21.7.1919 Vienan Karjalan väliaikaisen toimikunnan puheenjohtajana Anton Tichanoff (Antti Vierma). Se onnistui hankimaan Suomen hallitukselta lainoja ja elintarvikkeita. Muurmannilta etelään edenneet englantilaiset olivat jo lähdössä kotiin alkuvuodesta 1920. He jättivät alueensa valkoisille venäläisille, jotka tuota pikaa hävisivät taistelun. Bolševikit sai-

vat koko Muurmannin radan haltuunsa jo kevääseen 1920 mennessä.

Keväällä 1920 oli rauhanomainen vaihe: vaikka bolševikit miehittivät Uhtuan maaliskuussa, he antoivat maakuntapäivien kokoontua 21.3 -1.4.1920 siellä ja päättää erota Venäjästä. Julistuksessa 27.3 tavoitteena oli Karjalan täydellinen itsenäisyys mahdollisimman pian. Neuvostohallitukselle ilmoitettiin, että alue halusi täysin puolueettomaksi Venäjän sisäisissä taisteluissa. Maakuntapäivät nimitti toimikunnan työtä jatkamaan 1.6.1920 alkaen Karjalan väliaikaisen hallituksen (Hilippälän hallitus), joka joutui kuitenkin jo kesäkuussa Vuokkiniemellä pidettyjen toisten maakuntapäivien 11.-14-6.1920 jälkeen taisteluun ja lopulta vetäytymään bolševikkien edestä Suomeen.

Suomen ja Neuvostoliiton välisessä Tarton rauhansopimuksessa 14.10.1920 sovittiin, Vienan väliaikaisen hallituksen joukkojen rippeet, noin 600 miestä, vetäytyvät Suomen puolelle ja koko Vienan Karjala sekä Repola ja Porajärvi jäävät Neuvosto-Venäjälle, joka kuitenkin vakuuttaa alueelle itsehallinnon. Tilanne rauhoittui tällä toistaiseksi.

Karjalaiset eivät halustaan huolimatta päässeet itse osallistumaan Tarton rauhanneuvotteluihin, mikä jäi erääksi tyytymättömyyden aiheeksi, vaikka päätöksissä oli paljon edullista; väestön kansallinen itsemääräämisoikeus, autonominen alue, kansanedustuslaitos ja it-

severotusoikeus, kansankieli hallinnon, lainsäädännön ja kansanvalistuksen kielenä. Autonominen Itä-Karjala saisi järjestää taloutensa omien tarpeidensa mukaan, mutta sopusoinnussa Neuvosto-Venäjän järjestelmän kanssa. Sotilasrasitus kevennettiin miliisijärjestelmäksi. Pakolaiset saivat laajan amnestian. Repolalle ja Porajärvelle annettiin edulliset paluuehdot, mm. sotaväkeä ei niiden alueelle kahteen vuoteen lähetettäisi.

Karjalaan oli kuitenkin Neuvosto-Venäjän toimesta jo ennen Tarton rauhaa 7.6.1920 perustettu Karjalan työkansan kommuuni-niminen autonominen alue. Sen ja sen seuraajien sanottiin täyttävän Tarton rauhanehdot. Tätä ei Vienassa entisen johdon taholta myönnetty, vaan veto-oikeuksissa oloja väitettiin irvikuvaksi siitä, mitä ne oli tarkoitettu. Esim. vaaleja, joissa kommunistipuolue ja sen jäsenet pääsivät etulyöntiasemaan, arvosteltiin ankarasti (syytteet: Karjalan oikeus 1921, s. 59-71).

Karjalaisten itse valitsemien elinten laiminlyönti ja syrjintä oli kohtuuton. Viljan pakko-otot, kun vilja ei muutenkaan riittänyt kuin 3-4 kuukaudeksi, katkeroitivat.

Vasta kun pitkään harjoitettu passiivinen vastarinta ei auttanut, epätoivo vei uuteen aseelliseen vastarintaan. - Perimmiltään taisteltiin poliittisista seikoista, oliko asiat järjestettävä porvarilliselta vai sosialistiselta pohjalta.

Lokakuussa 1921 Voijärven

kunnassa Vienan Kemistä lounaaseen syttyi bolševikkeja vastaan kahakka, joka laajeni merkittäväksi karjalaiseksi porvarilliseksi kansannousuksi Vienassa ja Aunuksen pohjoisissa pitäjissä. Tässä tapauksessa vienalaiset olivat sekä yleisvenäläisen tilanteen että ulkomaiden avun kannalta jo pahasti myöhässä. Bolševikit olivat käytännössä jo voittaneet sisälissodan, vaikka Kaukasuksella ja taka-Siperiassa vielä vähän taisteltiin.

Voidaan ajatella, että kapinaa tukivat Suomessa oleskelevat Vienan pakolaiset, edellisvuoden Vienan väliaikaisen hallituksen miehet. Nähtävästi Karjalan Sivistyseuran ennestään Suomessa asuvat vienalaisjohtajat olivat samalla kannalla. Tällä kertaa kapinan paikallinenkin kannatus oli kuitenkin suuri ja johto selvästi vienalaisten käsissä.

Syntyi neljä itsenäistä vapaaehtoisjoukkoa, joista Oulangan seudun Erillinen komppania Suomen rajan itäpuolella oli pohjoisin. Pistojärven, Uhtuan ja Vuokkiniemen seuduilla toimi Vienan rykmentti, joka tyytyi puolustamaan näitä pitäjää. Kiihasjärven, Jyskyjärven, Rukajärven ja Paatenen seudulla toimi taas Metsäsissirykmentti komentajanaan Takkinen, sotilasnimeltään Ilmarinen.

Metsäsissirykmentti oli taisteluissaan aktiivisin työntäen rintamansa Usmanaan, Voijärvelle ja Tunkualle asti, toisin sanoen varsin lähelle Muurmannin rautatietä. Ratkaise-

Aseen käsittelyn oppitunti metsäsissien riveihin liittyneille alokkaille. (Kuva Ilmarisen teokselta.)

vaksi ymmärrettyä rataa, "bolševismien ja venäläisvallan selkäranka Karjalassa" ei silti missään saavutettu tai saatu katkaistuksi.

Vienan kapinallisia laskettiin loppuvuodesta 1921 olleen noin 3 000 henkeä, joista suomalaisia vapaaehtoisia noin 500, heistä jääkäreitä 27 (näky, että aktivismi alkoi jo hiipua Suomessa). Joukko oli suurin karjalaisten itsensä kokoama, sillä vuoden 1919 Aunuksen retken samansuuruinen miehistö oli voittopuolisesti ollut suomalaista. Nyt mahtava enemmistö oli karjalaispitäjien omia asukkaita.

Pian venäläiset bolševikit saivat kerätyksi kapinallisia vastaan uusia rykmenttejä, yhteensä noin 13 000 miestä, jouskossa suomalaisista punikeista koottuja hyviä hiihtojoukkoja. Jo vuodenvaihteessa 1922 Porajärven suunnan joukot joutuivat vetäytymään Suomen rajan taakse, ja helmikuun lopussa 1922 pohjoisempikin Viena oli tyhjennettävä ylivoiman edessä. Koko sotatoimialue evakuoitiin. Siviilitkin seurasivat kapinallisia varmuuden vuoksi rajan yli. Vuoteen 1922 mennessä Vienan väestön laskettiin kasvaneen noin 33 000 henkeen. Kun samaan aikaan Vienan pakolaisia oli Suomessa - Kansainliitolle esitettyjen laskelmien mukaan - 12 702 henkeä, näkyy, miten suuri pakolaisliike huippuvaiheessaan oli.

Suomeen joutui viimeisiä operaatioita johtaneen majuri (myöh. kenraali) Paavo Talvelan mukaan noin 15 000 Vienan pakolaista; taistelujen loputtua se ilmeisesti piti hetken paikkansa. Uhtuan ja Vuokkinien alueelta, joka itse oli eniten osallistunut kapinointiin, tulivat myös suurimmat ja pitkäaikaisimmat pakolaismäärät.

Virallinen Suomi väitti olevansa kokoaan sivussa asiasta, mikä tällä kertaa piti pitkälle paikkansa. Epävirallista tukea annettiin kuitenkin niin paljon - Talvelan mukaan Suomen valtio maksoi taas vapaaehtoisten kustannukset - että kokonaan neutraalina Suomea ei voida näihinkään tapahtumiin pitää. Moskovan Izvestija otsikoi 17.11.1921 uutisensa asiasta: "Suomalaisten roistojoukkojen hyökkäys Neuvostoliittoon".

Joulukuun lopussa 1921 sotaministeri Trotski varoitti Suomea, että "tie Pietarista Helsinkiin on lyhyt". Tammikuussa 1922 lähetti Neuvostoliiton ulkoministeriö Narkomindel ulkoministeri Holstille 60 nimen

luettelon, ja vaati siinä mainittuja karkotettavaksi Suomesta. Joukossa olivat mm. Karjalan Sivistysseuran kaikki johtajat. Heitä ei karkotettu. Maiden ulkopoliittiset suhteet jännittyivät Vienan kapinan johdosta kyllä pahasti, mutta tuskin kuitenkaan todelliseen sodanuhkaan saakka.

Suomelle Vienan pakolaisista tuli ennen pitkää - vaikka monet heistä palasivat vapaaehtoisesti kotiin - pitkäaikainen sosiaalinen ongelma. Suomessa oli 1922 kaikkiaan noin 33 500 pakolaista, mutta 1923 enää 22 000, koska osa oli jatkanut länsimaihien, osa palannut Neuvostoliittoon. Jälkimmäisen vuoden lopussa oli venäläisiä noin 10 000 ja inkeriläisiä noin 4 000. Voi sanoa, että Suomi hoiti senaikaisen pakolaisuholtonsa mallikkaasti. Kajaaniin perustettiin syksyllä 1918 Vienan pakolaisia varten huoltotoimikunta, Sortavalaan keväällä 1919 Aunuksen karjalaisia varten ja Rautuun kesällä 1919 Inkerin pakolaisia varten vastaavat elimet. Kattojärjestöksi sisäministeriö perusti helmikuussa 1922 Viipuriin Valtion pakolaisavustuskuskuksen.

Vuonna 1934, jolloin pakolaisavustuskuskuksen tilasto päättyi, avustettavia itäkarjalaisia oli vielä 5 327, joista toisen puolen voidaan ajatella olevan pakolaisten lapsia. Toivo Nygård (1980) on laskenut em. viraston pakolaiskortistosta, mistä pitäjistä pakolaiset olivat kotoisin. Vienasta oli 2 089 henkeä, joista noin puolet keskeisistä Uhtuan ja Vuokkinien kunnista (672 + 328 henkeä). Aunuksesta oli 1283 henkeä, joista taas puolet Repolasta ja Rukajärveltä (275 + 249). Kortisto ei ole tavoittanut kaikkia, joten luvut ovat minimimäärisiä. Ne osoittavat kuitenkin riittävällä tarkkuudella, että pakolaisliikkeen pääosa oli kotoisin juuri niistä pitäjistä, joiden suhteet Suomeen olivat vanhastaan kiinteät, yhtäältä rauhanomaisen laukkukaupan ja Karjalan Sivistysseuran työn kautta, toisaalta heimosotien aikaisten autonomian - ja itsenäisyyspyrkimysten välityksellä, joita suomalaiset olivat sekä henkisesti että vapaaehtoisjoukoilla tukeneet.

Avustustoimintaa varten syntyi suuriakin organisaatioita, aluksi läpikulkupaikaksi Turkinsaaren pakolaisleiri Viipurissa, sittemmin avuttomien vanhusien ja lasten huoltoja varten Kymminlinnan ja Oulujoen (nyk. Oulun) Maikkulan huol-

tolat.

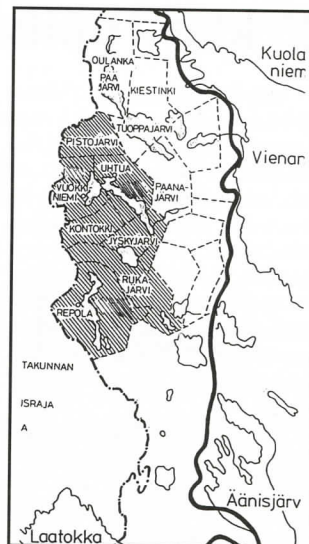
Henkistä huoltoa varten heille perustettiin oma ortodoksinen pakolaisseurakunta, johon kaikki yli 5 000 pakolaista liitettiin, mutta käytännössä sen neljä pappia kiersivät eri puolilla maata heidän uusilla asuinsijoillaan. Tärkeä puoli oli pakolaisten koulutus, jota varten heille perustettiin lukuisia omia kansakouluja tai ainakin luokkia. Heitä lähetettiin runsaasti myös kansanopistoihin ja jonkin verran ammattikouluihin, seminaareihin ja oppikouluhinkin. Pakolaisia hoidettiin v:teen 1940 saakka, johon mennessä he olivat sopeutuneet suomalaisen yhteiskuntaan.

Näin joskus esitetyt syytteet silloisen Suomen imperialisista eivät syvimmitään pidä paikkaansa. Vuoden 1918 Vienan retki oli alussa sivustan turvaamista itsenäisyystaistelun aikana, yksi osa Suomen vapuustoa. Vuonna 1919 Aunuksessa oli tosin runsaasti vapaaehtoisia Suomesta, mutta ei suhteellisesti niinkään paljon kuin ruotsalaisia talvisodassa, jossa Ruotsia pidettiin puolueettomana. Vuonna 1921-22 Vienassa aloite oli selvästi paikallinen. Suomen valtion myötätunto kaikkien kolmen sotaretken vapaaehtoisille on ymmärrettävä heimokansojen kohtaamattomasta sympatiasta. Se lunastettiin kalliisti, mutta nurkumatta kahden vuosikymmenen humanitäärisellä, epäpoliittisella pakolaisuholloilla, josta erityisesti Vienan runsaat pakolaiset pääsivät osallisiksi.

Eräissä tapauksissa vaihtoehtojen pohdinta valaisee poikkeuksellisia tilanteita kovasti. On sanottu, että Tarton rauhassa 1920 Suomi tavallaan vaihtoi Repolan ja Porajärven pitäjät Petsamoon, jotta maa saisi vanhastaan luvutun suoran yhteyden Jäämerelle. Voidaan keskustella siitä, olisiko Suomen valtion rohkeampi tuki Aunukselle 1919 ja laajempien karjalan kielten puhuvien alueiden miehitys sekä väestön kannatus auttanut samassa Tarton rauhassa saamaan rajan pinnasta osan keskeisintä kielialuetta Suomelle? (Vahtola 1977, s. 356 ja 561).

Kielellisistä perusteista joutuville pienille rajansiirroille oli näet Pariisin rauhojen seurauksena alussa mainittu tuore esimerkki Saksan pohjoisrajalta, missä Sleswigin tanskalaispitäjät siirrettiin 1920 Tanskaan.

Sensijaan näin pienen alueen täyden itsenäisyyden tavoite, josta Vienassa pidettiin jyrkästi kiinni vielä Tarton rauhan

Itä-Karjalan kunnat, joista oli pakolaisia yli 10 prosenttia vuoden 1905 väkiluvusta (Nygård 1980 mukaan). Paksu viiva kuvaa kielirajaa.

UHTUA 23 %
PISTOJÄRVI 20 %
REPOLA 13 %
RUKAJÄRVI 12 %
JYSKYJÄRVI 10 %
KONTOKKI 10 %

jälkeenkin 1921-22, oli liian paljon saadaksesen suurvaltojen hyväksynnän Kansainliitossa, jossa Neuvosto-Venäjä vakuutteli antaneensa koko Karjalalle jonkinasteisen autonomian. Kansainliitto katsoi - hyvässä uskossa - Petroskoista johdetun laajan sosialistisen Itä-Karjalan olevan sopivien seudulluvutun autonomian alueeksi eikä kallistanut korvaansa liian pienen ja kaukaisen porvarillisen Vienan kyllä perille tulleille protesteille.

Bolševismien voitto Venäjällä teki tuhansille pakolaisille mahdolliseksi palata kotiseudulle. Koska pakolaisissa oli mukana erityisen paljon väestön johtavaa ja tarmokkainta kerrosta, on ajateltava, että idealistisen vapautumisyrityksen epäonnistuminen tuli koko Vienalle varsin kohtalokkaaksi. Sen sijaan Suomi - erityisesti Kuusamo ja Kainuu - saivat tästä perikunnollisesta ja yritteliästä joukosta väestönsä vahvistusta.

Lisää luettavaa

Vahtola J: Suomi suureksi - Viena vapaaksi. Jyväskylä 1988
 Vahtola J: Nuorukaisten sota. Keuruu 1997

Ilmarinen: Metsäsissipäällikön muistelmat I-II. Porvoo 1927, 1931

Itä-Karjalan vapautentie. Helsinki 1944.